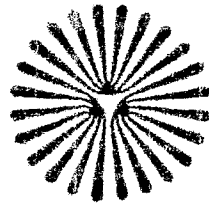

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۴۸۷ / ۲ / ۱۷

۹۷۷۷۰

دانشگاه پیام نور

واحد تهران

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

رساله

برای دریافت درجه دکترای تخصصی

در رشته زبان و ادبیات فارسی

موضوع:

اندیشه‌های سیاسی در کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه

استاد راهنما:

دکتر علی اصغر حلبی

استاد مشاور ۱:

دکتر علی (پدرام) میرزایی

استاد مشاور ۲:

دکتر فاطمه کوپا

پژوهشگر:

خدیدجه اطمینان

۱۳۸۶

۹۷۷۷۵

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

تقديم به:

همه پويندگان راه علم و معرفت.

سپاسگزاری:

حضور محترم استاد دکتر علی اصغر حلبی:

افتخار شاگردی شما، سال‌های پربار زندگیم را رقم زد و ارشاد و رهنمودهایتان این رساله ناچیز را هدایت و منور نمود. لذا بنا بر اصل «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» خود را موظف به سپاسگزاری از شما می‌دانم. زیرا بهره‌مندی از افاضات جناب عالی توفیقی است الهی که نصیب بنده شده تا بتوانم از دریای علم و معرفت استادی بزرگوار، قطره‌یی بچشم و به آن ببالم.

آب دریا را اگر نتوان کشید هم به قدر تشنگی باید چشید

بنابراین هم بر ضعف و ناتوانی خود واقفم و هم به استحکام دیوار مشایخ.

مردان به قوت ز طفلان کم‌اند مشایخ چو دیوار مستحکم‌اند .

و نیز از استادان بزرگوار مشاور: جناب دکتر علی (پدرام) میرزایی و سرکار خانم دکتر فاطمه کوپا که در انجام این رساله، مشاوره دقیق، آگاهانه و متین خود را از من دریغ نوزیدند؛ سپاسگزاری می‌کنم. و به مصداق «مَنْ عَلَّمَنِي حَرْفًا فَقَدْ صَبَّرَنِي عَبْدًا» تا پایان عمر مدیون و دعاگویشان هستم.

چکیده

موضوع این رساله، بررسی اندیشه‌های سیاسی در کلیله و دمنه و مرزبان نامه است. بخش اول از جایگاه اقلیمی و جغرافیایی کشورمان سخن می‌رود که در سرنوشت تاریخی ایران تأثیر بسزایی داشته است. و از پیامدهای مهم آن: *داشتن روحیه انعطاف‌پذیری* از یک سو و *بیگانگی از خویش* از سوی دیگر است.

دربارهٔ اوضاع اجتماعی روزگار ساسانیان و چگونگی ورود این کتاب کهنهٔ سیاست (= کلیله و دمنه) به ایران گفتگو می‌شود. ابن مقفع، *ایرانی آزاده‌یی که مخالف سیطره عرب بر عجم* است به سرنوشتی دردناک محکوم می‌شود زیرا مخالفت با او *ستیز با تفکر ایرانی* است.

در بخش دوم، اوضاع اجتماعی - سیاسی ایران از تسلط سلجوقیان تا انقراض دولت خوارزمشاهی مطرح می‌شود. سبک از سادگی به فنی شدن می‌گراید. *ریشهٔ تاریخی کلیله و دمنه* و ارتباط آن با کتب سیاسی هند: پنچاتنتره، مهابهاراتا... مطرح می‌شود. ویژگی‌های اقلیمی طبرستان که زادگاه مرزبان نامه است همراه با ریشه تاریخی آن، مورد بعدی سخن است.

در بخش سوم، فابل، پارابل و افسانه‌های تمثیلی معرفی می‌شوند. دو فابل سیاسی جهانی: قلعه حیوانات و کنفرانس حیوانات معرفی می‌شوند. کلیله و دمنه نیز *قابلی سیاسی است* که داستان‌های اپیزودیک آن را جلا بخشیده.

در بخش چهارم، سیاست، موضوع فلسفه سیاسی، انواع سیاست و *سیاست مرآتی* که کلیله و دمنه مصداق بارز آن است، مطرح می‌شود.

بخش پنجم، اختصاص یافته است به تعریف *عدل*، خاستگاه آن. *عدالت اجتماعی* چیست، حسبه چیست؟ محتسب کیست؟ و چرا همه در جهان اسلامی از توجه به سیاست می‌گریزند؟

بخش ششم، حکمت و اقسام آن، *منشأ حکمت* و سیر آن و این که سیاست *ممن* چیست و انواعش کدام است موضوع این بحث است. و نیز اخلاق پادشاهان چگونه است و چگونه باید باشد؟ بخش هفتم، کلیله و دمنه، *اندرزنامه‌یی است* که محافظه کارانه، پادشاهان را بر سر عقل می‌آورد و از فشار استبداد بر مردم می‌کاهد.

بخش هشتم، به تحلیلی از مسائل اخلاقی، اجتماعی - سیاسی موجود در **باب‌های کلیله**

و دمنه پرداخته است.

9 «بخش نهم، مشابهت‌های مضامین کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه با **مکتب‌های سیاسی** شناخته

شده، عنوان می‌شود.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیش درآمد	۱۴
پیش‌گفتار	۱۵

کلیات:

۱. بیان مسأله	۲۰
۲. سابقه و ضرورت انجام تحقیق	۲۱
۳. سؤال‌های تحقیق	۲۲
۴. فرضیه	۲۳
۵. واژگان کلیدی:	
حکمت (= Wisdom)	۲۴
سیاست (= Politics)	۲۴
عدل (= Justice)	۲۴
قدرت (= Power)	۲۵
حزم (= Prudence)	۲۵

بخش نخست:

اقلیم و جغرافیا و تأثیر آن بر سیاست	۲۷
روزگار انوشیروان (اوضاع سیاسی، اجتماعی روزگار ورود کلילה و دمنه به ایران)	۲۹
پنچاتترا و سبب تألیف آن	۳۲
پنچاتترا کتابی در علم سیاست و آیین حکومت	۳۳
هدف ابن مقفع از ترجمه کلילה و دمنه	۳۴
ابراز مخالفت و دشمنی با کلילה و دمنه به عنوان تفکر ایرانی	۳۷

بخش دوم:

- ۴۰..... وضع سیاسی ایران از غلبه سلجوقیان..... تا انقراض دولت خوارزمشاهی
- ۴۴..... وضع اجتماعی ایران از آغاز تسلط سلاجقه تا حمله مغول
- ۴۵..... نَسَب سازی ترکان
- ۴۶..... عقاید و مذاهب
- ۴۷..... سیاست دینی
- ۴۹..... نثر پارسی و نویسندگان بزرگ (از اواسط قرن پنجم تا اوایل قرن هفتم هجری)
- ۵۰..... سبک نثر پارسی
- ۵۳..... رواج و توسعه ادب پارسی (از اواسط قرن پنجم تا اوایل قرن هفتم هجری)
- ۵۵..... ریشه تاریخی کلیله و دمنه
- ۶۰..... ترجمه‌های کلیله و دمنه
- ۶۰..... ترجمه پهلوی
- ۶۲..... ترجمه عربی ابن مقفع
- ۶۵..... ترجمه‌های فارسی
- ۷۳..... انوار سهیلی و نویسنده آن واعظ کاشفی
- ۷۴..... تأثیرپذیری اخوان الصفا از کلیله و دمنه
- ۷۵..... اقلیم و جغرافیای زادگاه مرزبان نامه (طبرستان) و تأثیر آن بر سیاست
- ۷۶..... منشأ تاریخی مرزبان نامه
- ۸۰..... یوشت فریان و مرزبان نامه

بخش سوم:

- ۸۲ افسانه و افسانه تمثیلی
- ۸۳ فابل یا تمثیل سیاسی
- ۸۴ پارابل
- ۸۶ چند فابل یا افسانه تمثیلی جهانی
- ۸۸ داستان‌های لافوتن با شخصیت‌های حیوانی
- ۸۹ حکایت‌هایی که لافوتن از همایون نامه (انوار سهیلی) اقتباس کرده است
- ۹۰ ازوپ، برده یونانی و داستان‌پرداز بزرگ
- ۹۲ نمونه‌های فابل در ادب پارسی
- دو فابل سیاسی جهانی:

- ۹۶ کنفرانس حیوانات (نقد و سرکوب افکار جنگ طلبانه و ضد صلح نازیسم آلمان)
- ۹۸ قلعه حیوانات (نقد حاکمیت ظالمانه کمونیسم بر روسیه)
- ۱۰۲ کلیله و دمنه، فابلی سیاسی در قالب تمثیل ادبی
- ۱۰۳ چگونه کلیله و دمنه اثری اجتماعی - سیاسی است؟
- ۱۰۵ علت توجه ایرانیان به کلیله و دمنه چیست؟
- ۱۰۸ داستان‌های ایزودیک در کلیله و دمنه

بخش چهارم:

- ۱۱۱ تعریف سیاست
- ۱۱۱ موضوع فلسفه سیاسی
- ۱۱۲ ۱- زور
- ۱۱۴ ۲- فرضیه اندام واری
- ۱۱۵ ۳- اراده عام
- ۱۱۶ ۴- دیدگاه آزادی خواهانه
- ۱۱۷ ۵- نظریه محافظه کارانه

۱۱۸	علم سیاست
۱۱۸	فلسفه سیاسی
۱۲۰	سیاست یک روش است یا دانش؟
۱۲۱	سیاست در اسلام
۱۲۴	انواع سیاست
۱۲۵	سیاست مرآتی
۱۲۶	رسول و سفیر در اجتماع و کلیله و دمنه
۱۲۸	تعریف خزم
۱۲۹	خزم در کلیله و دمنه
۱۳۰	دوستی با کشورهای همسایه به حسب ضرورت
۱۳۲	قدردانی از کسانی که کاری بزرگ انجام داده‌اند

بخش پنجم:

۱۳۴	تعریف عدل
۱۳۶	خاستگاه عدل
۱۳۷	عدالت اجتماعی
۱۳۸	عدل در کلیله و دمنه
۱۳۹	قاضی
۱۴۰	حسبه چیست؟
۱۴۰	محتسب کیست؟
۱۴۲	قضاء یا داوری در کلیله و دمنه
۱۴۵	قضاء و شهادت دادن
۱۴۷	قصاص

۱۴۸	مُرَجئه
۱۵۱	علل بی توجهی به سیاست در جهان اسلامی
۱۵۱	۱. استبداد سلطان
۱۵۳	راه‌های ورود به استبداد
۱۵۵	تعریف استبداد
	انواع استبداد:
۱۵۶	الف) استبداد بادین
۱۵۸	ب) استبداد با علم
۱۵۹	ج) استبداد با بزرگی
۱۶۱	د) استبداد با مال
۱۶۲	نتیجه‌گیری
۱۶۳	۲. تملُّق
۱۶۴	۳. رواج آرمان‌گرایی
۱۶۶	۴. حکومت ناهلان
۱۶۷	۵. بی‌اعتمادی

بخش ششم:

۱۷۰	تعریف حکمت
۱۷۰	اقسام حکمت
۱۷۱	منشأ حکمت و سیر آن
۱۷۴	سیاست مُدُن
۱۷۷	انواع مُدُن
۱۷۸	اخلاق پادشاهان
۱۸۲	وظایف کارگزاران حکومت
۱۸۴	حقوق حکومت بر مردم

- ۱۸۴ حقوق مردم بر حکومت
- ۱۸۵ آفات حکومت

بخش هفتم:

- ۱۸۹ کلیله و دمنه، انتقاد موجه از حکومت به گونه‌ی اندرزنامه
- ۱۹۰ نگاهی تاریخی و جامعه‌شناسانه به ساخت سیاسی جامعه ایران، حکومت آسمانی
- ۱۹۴ مسائل ناشی از ساخت سیاسی آسمانی جامعه ایران
- ۱۹۶ علل و پیشینه اندرزنامه نویسی
- ۱۹۸ اهداف اندرزنامه نویسان
- ۱۹۹ اهمیت و مقام کلیله و دمنه به عنوان الگویی از یک اندرز نامه در فرهنگ سیاسی ایران
- ۲۰۰ آمال اندرزنامه نویسان
- ۲۰۰ مخاطب اندرزنامه کیست و چرا؟

بخش هشتم:

- ۲۰۳ تحلیلی از مسائل اخلاقی، اجتماعی، سیاسی موجود در باب‌های کلیله و دمنه
- ۲۰۳ باب برزویه طیب
- ۲۰۶ باب اول - شیر و گاو
- ۲۱۷ باب دوم - بازجست کار دمنه
- ۲۲۱ باب سوم - دوستی کبوتر و زاغ و موش و باخه و آهو
- ۲۲۴ باب چهارم - بوف و زاغ
- ۲۲۹ باب پنجم - بوزینه و باخه
- ۲۳۲ باب ششم - زاهد و راسو
- ۲۳۴ باب هفتم - گربه و موش
- ۲۳۶ باب هشتم - پادشاه و فتنه
- ۲۳۸ باب نهم - شیر و شغال

۲۴۰	باب دهم - تیرانداز و ماده شیر
۲۴۲	باب یازدهم - زاهد و مهمان او
۲۴۳	باب دوازدهم - پادشاه و برهمنان
۲۴۶	باب سیزدهم - زرگر و سیّاح
۲۴۷	باب چهاردهم - شاهزاده و یاران او
۲۴۹	استاد عبدالحسین زرین کوب و آخرین باب ترجمه نشده کلیله و دمنه

بخش نهم:

مکتب‌های سیاسی و بررسی مشابهت‌های مضامین کلیله و دمنه و مرزبان نامه با این مکتب‌ها ۲۵۵		
۲۵۵	ایده‌الیسم (Idealism)
۲۶۷	لیبرالیسم (liberalism)
۲۷۵	آریستوکراسی (Aristocracy)
۲۸۰	دترمینیسم (Determinism)
۲۹۰	دسپوتیسم (Despotism)
۳۰۱	آنارشیزم (Anarchism)
۳۰۶	فتودالیسم (Feudalism)
۳۱۰	ماکیاویلیسم (Machiavellism)
۳۲۴	کنسرواتیسم (Conservatism)
۳۳۵	الیتیزم (Elitism)
۳۴۸	نیهیلیسم (Nihilism)
۳۵۴	رنالیسم (Realism)

منابع و مأخذ

۳۶۲	الف: کتاب‌ها
۳۷۳	ب: مجلات

پیش درآمد:

«... و دیگر آنکه پند و حکمت و لهو و هزل بهم پیوست تا حکما برای استفادت، آن را مطالعه

کنند و نادانان برای افسانه خوانند.»

بزرجمهر البختکان - کلیله و دمنه - ۳۸

گویم آن پند از زبان مار و موش	«خواهم ار پندی ترا خوانم به گوش
داستان از مکر روباه آورم	تا به حیلت در دلت راه آورم
تا بدانی قصدم از روبه که بود	آنچنانت چشم جان خواهم گشود
غیر تو ای مظهر کبر و غرور	کیست روباه و پلنگ و ببر و مور
در تو آمد جمع، مجموع صفات	از دد و دام و جماد و از نبات
گه چو بلبل، عاشق و دیوانه‌ای	گه چو موری زیرک و فرزانه‌ای
گه چو نی لرزنده جان در انجمن	استواری گاه چون سرو کهن
ببر غُرَّان، مظهر درندگیت»	بحر باشد مظهر بخشدگیت

«نثر سعیدی»

مقدمه قصه‌های لافونتن

پیش گفتار

به نام خداوند جان آفرین حکیم سخن در زبان آفرین

آشنایی امروزی ما با کلیله و دمنه مرهون ترجمه‌هایی است که به زبان‌های پهلوی، عربی و فارسی به همت مردان بزرگی چون برزویه طیب (یا به قولی بزرگ مهر)، روزبه پسر دادویه معروف به ابن مقفع و نصرالله منشی، ادیب بهرام شاه غزنوی، انجام گرفته است. به ویژه ترجمه نصرالله منشی نقش بسزایی داشته است.

این بزرگان و دیگر مترجمانی که کلیله و دمنه را به نظم کشیده‌اند یا به سُرّیانی ترجمه کرده‌اند یا هم‌چون کاشفی نامش را به انوار سهیلی تغییر داده‌اند؛ همه مصلحانی اجتماعی بوده‌اند که هدفشان تعدیل روابط حاکم بر روزگار خود و تلطیف شیوه پادشاهی و اجتماعی و اخلاقی و سیاسی حاکمان بوده است.

و در این راه آموزش‌های فکری و دریافت‌های انسانی خود را از خدای‌نامه‌ها، اندرزنامه‌ها و متون دینی و مذهبی در جای جای ترجمه‌ها گنجانده‌اند و گاه داستان‌هایی را به اصل متن (=پنجه تتره) افزوده و یا از آن زدوده‌اند. این چنین است که متن پنجه تتره (Panča-tantra = پنج فصل) گرچه دارای ارزشی انکار ناپذیر است ولی برای شناخت سیر حکمت و مسائل فلسفی و اجتماعی و سیاسی شرق باستان، مأخذی به روشنی کلیله و دمنه نیست. بنابراین می‌توان گفت، کلیله و دمنه دنیایی است سرشار از نکات اجتماعی، سیاسی و تمثیلی:

سفر برزویه به هند، تمثیلی از جستجوی حقیقت است.

فصل نخست پنجه تتره، میتر بهده (mitra- bheda = جدایی دوستان) نام دارد و مقصود از آن تشریح سیاست « تفرقه بینداز و حکومت کن » است. این فصل همان باب شیر و گاو کلیله و دمنه است.

شخصیت‌های اصلی این فصل، دو شغال به نام‌های کرتکه و دمَنکه (karataka, damanaka) هستند که یکی از آن دو، با سخن چینی و نمّامی، دوستی میان شیری به نام پینگلکه (Pingalaka)

و گاوی به نام سَمجیوکه (samjivaka) را به دشمنی تبدیل می‌کند.^۱ و موفق و پیروز به دوستی خود با شیر ادامه می‌دهد و هم چنان در موضع قدرت و وزارت شیر به سر می‌برد. در کلیله و دمنه تصویری از جوامع بشری دوران گذشته را که حاوی نکات اجتماعی است می‌توان یافت.

در باب شیرو گاو در برخی از سخنان دمنه راه و روش نزدیک شدن به صاحبان قدرت در آن اعصار آمده است که عبارت است از:

«همت بر متابعت رأی و هوای ایشان مقصور گردانیدن، از تقییح احوال و افعال‌شان پرهیز کردن.»
(کلیله و دمنه، ۶۶، مینوی)

در همین باب، چگونگی نزدیک شدن دمنه به شیر در خور توجه است به طوری که موفق می‌شود نبض شیر را در دست بگیرد. (کلیله و دمنه، ۶۷، مینوی)

در باب بوف و زاغ که شاید سیاسی‌ترین باب کلیله و دمنه باشد، اعتراض زاغ بر پادشاهی بوم، در حقیقت، فریادی بر سر زمام‌داران خودبین و نالایق است که تیرگی فکری آنها در ظاهرشان نیز نمایان می‌شود.

و هم‌چون بوم که قادر به دیدن خورشید نیست آنان (پادشاهان) نیز از دیدن حقایق بدیهی و روشن عاجزند.

« اگر تمامی مرغان نامدار هلاک شده‌اندی و طاووس و باز و عقاب و دیگر مقلدمان مفقود گشته، واجب بودی که مرغان بی ملک روزگار گذاشتندی و اضطرار متابعت بوم و احتیاج به سیاست رأی او بکرم و مروت خویش راه‌ن دادندی، منظر کریه و منخبر ناستوده و عقل اندک و سغه بسیار و خشم غالب و رحمت قاصر...»

و دشوارتر آنکه حدت و تنگ‌خویی بر احوال او مستولی است و تهتک و ناسازواری در افعال وی ظاهر. «
(کلیله و دمنه، ۲۰۱ و ۲۰۲، مینوی)

توجه به نکات اجتماعی، اخلاقی و سیاسی باب‌های کلیله و دمنه بیانگر این حقیقت است که:

۱- رضایی باغ‌بیدی، حسن، نامه فرهنگستان، مقاله پنجه‌نتره در ادبیات سنسکریت و ادبیات فارسی، سال دوم، شماره اول،

داستان‌های اپیزودیک کلیله و دمنه هر یک در عین وابستگی منطقی به داستان پیشین، اندرزنامه‌یی است جداگانه در توجیه و تبیین و مستدل کردن زنجیره آموزش‌های نظری، اجتماعی، سیاسی، اخلاقی و رفتاری گفت و شنودها.

کلیله و دمنه نصرالله منشی تا قرن نهم مورد اقتباس فراوان واقع شده است. یکی از این آثار، **مرزبان‌نامه** مرزبان بن رستم است.

معرفی مرزبان‌نامه

مرزبان‌نامه کتابی است که در اصطلاح علوم ادبی امروز، باید آن را از زمره داستان‌هایی که از زبان حیوانات گفته می‌شود « فابل » نامید. این کتاب هم مانند کلیله و دمنه، **اصول علم سیاست و اخلاق** را به صورت داستان‌هایی دلپذیر و زیبا نوشته است. چهارچوب داستان‌های مرزبان‌نامه محکم و مبتنی بر کاربرد عالمانه اصول داستان نویسی است.^۱

محمد بن غازی ملطیوی، منشی و وزیر سلیمان بن قلیچ ارسلان تحریری به نام **روضه العقول** تصنیف کرد و به پیروی از عبدالله بن مقفع در کلیله و دمنه و افزودن باب برزویه طبیب بر آن کتاب، بابتی مفرد به عنوان:

« **باب من صنع هذا الكتاب** » در مقدمه آن تحریر بیاورد:

«از آنجا که اعتماد بر مکارم اخلاق شاه بنده پرور بود، در این کتاب بابتی مشتمل بر احوال خود ترتیب افتاده بر قاعده آنک در کلیله و دمنه با بی در احوال برزویه طبیب مثبت شده است...»

(روضه العقول، ۱۵۲)

روبن لوی^۲ مترجم انگلیسی متن مرزبان‌نامه در مقدمه ترجمه خود می‌گوید که: حکایت‌های کتاب مرزبان‌نامه هم‌چون داستان‌های کلیله و دمنه بید پای سرشار از نکات اخلاقی بر مبنای حکمت عملی است.

۱- وراوینی، سعدالدین، **نامه آزاد چهار**، بازنویسی کتاب مرزبان‌نامه، به کوشش غلامرضا مستعلی، چاپ موسسه فرهنگی اهل قلم، ۱۳۸۱، ۵.

۲- Rouben, levy.

« بعضی از اشخاص که در حکایت‌های مرزبان‌نامه دیده می‌شوند، به اشخاص افسانه‌های لافوتن شباهت دارند ولی به جامه شرقی ملبس‌اند.

این حکایت‌های ایرانی مانند افسانه‌های یونانی ازوپ و داستان‌های هندی مجموعه کلیله و دمنه بیدپای، اصولی اخلاقی به دست می‌دهد که با حکمت عملی زیرکانه‌یی درآمیخته است.»
(مرزبان‌نامه، بیست و پنج، محمد روشن)

مرزبان‌نامه نیز چون کلیله و دمنه سرشار از نتایج اجتماعی، اخلاقی و سیاسی است.

به باب نهم مرزبان‌نامه که «در عقاب و ازادچهر و ایراء نام دارد بنگرید. بچه‌های زوجی کبک که در کوهستانی زندگی می‌کنند. همه ساله مورد تجاوز عقاب که پادشاه پرنندگان است واقع می‌شوند. کبک‌ها چاره کار را در آن می‌بینند که به عقاب پناه ببرند و از وابستگان او شوند. بنابراین نزد عقاب می‌روند و پس از اظهار مسالمت و محبت، ازادچهر وزیر سلطان (عقاب) می‌شود.

نویسنده در بخش پایانی کتاب، دو نظریه سیاسی را مطرح می‌کند.

نخست: اصل تمکین از قدرت برتر، به تعبیر دیگر: دستی را که نمی‌توان برید، باید بوسید.

و دیگر: در این دنیای پرفتنه و آشوب، انسان برای مصون ماندن از تجاوز قدرتمندان باید به حزب یا گروهی وابسته باشد. که هر دو نظریه سیاسی در جهان معاصر موجود و محسوس است. و جا دارد که نسل امروز به نکات سیاسی - اجتماعی موجود در حکایت‌های کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه توجه بیشتری مبذول دارد تا از نتایج حاصله، در جهت بهبودی شرایط فردی و اجتماعی، بهره‌مند گردد.

در پایان از سروران دانشور و استادان گرانقدر تقاضا می‌کنم که کاستی‌های پژوهش مرا به دیده اغماض بنگرند.

و امیدوارم این کوشش ناچیز، بایی باشد برای کارهایی از این دست که به یاری خداوند در آینده، با تأمل و پختگی بیشتری دنبال کنم. (و هو المعین)

خدییجه اطمینان

تاریخ، تکرار بی پایان فطاهای بشری است.
لورنس دودل (۱۹۱۲-۱۹۹۰) داستان نویسن انگلیسی^۱

کلیات

۱- استیسیس (Stibess) داین تیث، فرهنگ فشرده نقل قول های معروف جهان، ترجمه فریدون اخوان ثلاث، تهران: نشر دانا، چاپ اول، ۱۳۷۳، ۳۹.

۱. بیان مسأله

اندیشه‌های سیاسی (=Political Thoughts) و به بیان دیگر سیاست (=Politics) در کلیله و دمنه و مرزبان‌نامه، و ارائه روش‌هایی جهت استواری پایه‌های حکومت حاکمان و فرمانروایان، مسأله اصلی این رساله است.

اساس تدوین کلیله و دمنه، آموزش رموز مملکت‌داری به شاهزادگان جوانی است که فاقد علم و فضل و هنر هستند و آمرشکتی (=Amara-Shakti = نیروی جاودانی)، پدر آنان، ویشنوشرما (Vishnu-Sharma) دانشمندی مشهور را برای تربیت فرزندان خود به دربار دعوت می‌کند.

و او با نقل پنج حکایت (پنچانتترا = Panča-tantra) تعلیم و تربیت شاهزادگان را در علوم اخلاقی و سیاسی (=دانش شاهانه) آغاز می‌کند.

ابن مقفع از این دانشمند به اسم بیدبا (=bidbeh) یاد می‌کند. این لغت به پیل پای تبدیل می‌شود که شکل تحریف شده لغت سانسکریت ویدیاپاتی (Vidya-pati) به معنی مرد داناست.

مرزبان‌نامه نیز سیاست‌نامه‌یی محلی است که شاهزاده طبرستان به قصد استحکام بخشیدن به پایه‌های حکومت برادرش - پادشاه طبرستان - تألیف کرده است.